

PROEKOLOŠKI STAVOVI BUDUĆIH VASPITAČA²⁶

Gordana Mišćević Kadijević

Univerzitet u Beogradu, Učiteljski fakultet Beograd, Srbija

gordana.miscevic@uf.ac.rs

Kratak sadržaj: Pored roditelja, vaspitači, a kasnije i učitelji predstavljaju osobe koje imaju najviše uticaja na razvijanja proekološkog pogleda na svet kod dece. Cilj rada je utvrđivanje dostignutog nivoa proekoloških stavova budućih vaspitača. Potreba za istraživanjem postoji radi sticanja uvida u kojoj meri buduća vaspitača zastupaju stavove nove ekološke paradigme. U radu je korišćena skala procene proekoloških stavova, deskriptivna metoda i tehnika skaliranja, kao i t-test za nezavisne uzorke. Uzorak su činila osamdeset dva studenta Učiteljskog fakulteta iz Beograda sa smerom za obrazovanje vaspitača na trećoj i na četvrtoj godini studija. Prosečna vrednost svih stavki, merena skalom od 1 do 5 iznosila je 3.17. Iako se kod budućih vaspitača zapaža blaga tendencija ka podržavanju nove ekološke paradigme, neophodno je obezbeđivanje intenzivnije integracije tema iz oblasti održivog razvoja u same studijske programe naročito u završnim godinama studija.

Ključne reči: Buduća vaspitača/ Stavovi nove ekološke paradigme/ Osetljivost prirodne ravnoteže/ Ekokrizi.

PROENVIRONMENTAL ATTITUDES OF FUTURE PRESCHOOL TEACHERS

Abstract: Apart from parents, preschool teachers and later primary school teachers have the most influence on the development of children pro-environmental view. The aim of this paper is to determine the level of the preschool teachers pro-environmental attitudes achieved. There is a need for this research to gain an insight into the extent to which future preschool teachers espouse the attitudes of the new pro-environmental paradigm. We applied a pro-environmental attitudes scale, descriptive methods and techniques of scaling, as well as the t-test for independent samples. The study used a sample of 82 third and fourth year future preschool teachers from the Teacher Education Faculty in Belgrade. The average value of all items was 3.17 (on a scale from 1 to 5). Although we noticed a slight tendency towards supporting the new environmental paradigm by future preschool teachers, it is necessary to provide a more intensive integration of sustainable development topics in their study programs, especially in the final study years.

Key Words: Future preschool teachers/ New ecological paradigm attitudes/ The sensitivity of the natural balance/ Ecological crisis

1. UVOD

Dosadašnja istraživanja otkrivaju da odrasle osobe mogu da imaju potpuno različit stepen želje za aktivnim delovanjem u cilju očuvanja životne sredine. U jednoj krajnosti se nalaze pojedinci koji zaštitu životne sredine ne percipiraju kao posebno važnu. U drugoj krajnosti se nalaze pojedinci pa čak i čitave organizacije čije delovanje može da zalazi u sferu proekološkog kriminala. To se odnosi na terorizam, ili sabotaže vršene u ime ekoloških pitanja, skupove krivičnih dela sa namerom sprečavanja, ili ometanja aktivnosti koje se mogu smatrati štetnim po prirodnu sredinu (Matković, 2013). O proekološkim stavovima i ponašanju postoje brojni radovi. U jednoj metaanalizi devetnaest studija iz različitih zemalja zaključeno je da mentalna reprezentacija o mogućim budućim događajima ima važan uticaj na stavove i ponašanje pojedinaca prema prirodnom okruženju (Milfont, Wilson, Diniz, 2012). Istraživanja vršena u našoj sredini ukazuju da pored prihvatanja proekoloških vrednosti i načelne podrške ekološkoj politici, građani pokazuju relativno nizak stepen lične odgovornosti i podrške merama ekološke politike, dok su predstavnici lokalne vlasti percipirani kao nedovoljno angažovani na pitanjima zaštite životne sredine (Petrović, 2012). Odnos roditelja, kasnije vaspitača i učitelja ima uticaja na formiranje odnosa prema životnoj sredini kod dece. Pravilan odnos deteta prema prirodi podrazumeva formiranje znanja o prirodi, osećanja usmerenih na nju, kao i volje za aktivnim delovanjem u pravcu zaštite i očuvanja prirode (Bogosavljević-Šijakov, Cvjetičanin, 2012). U tom smislu je veoma važno, u najranijim uzrastima dece, početi sa izgradnjom pozitivnih stavova prema našoj planeti i prava svih živih bića da neometano žive i razvijaju se u zdravoj životnoj sredini. Razumevanje značaja štedljive upotrebe resursa, vaspitanje za zaštitu i negu prirode, razvijanje odnosa čoveka i prirode u procesu ekološkog učenja i dalje predstavlja važan i nedovoljno integrisan zadatak u sve školske oblasti (Andevski, 2016). Zbog toga se sve češće može čuti mišljenje da ekološko učenje treba ugraditi u vaspitno-obrazovni kurikulum kao međupredmetno područje (Kundačina, Visković, 2016).

²⁶ Rad je nastao u okviru projekta Učiteljskog fakulteta iz Beograda : "Konceptije i strategije obezbeđivanja kvaliteta bazičnog obrazovanja i vaspitanja" broj 179020 (2011–2018), čiju realizaciju finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

2. METOD

Problem. Pored roditelja, koji su predstavljaju prvi uzor deci, tu su i vaspitači čiji je zadatak da daju prilog usmeravanju, vaspitavanju i obrazovanju društveno odgovornih pojedinaca sa visoko razvijenom ekološkom svešću. Jasno je da je to gotovo nemoguć zadatak za osobu koja sama nema pozitivan odnos prema prirodi, smatra da isključivo ljudska bića imaju prava da koriste prirodne resurse i menjaju životnu sredinu u skladu sa kratkoročnim ciljevima, zagađuje prirodu na dnevnom ili dugoročnom nivou marginalizujući sopstveni uticaj. Potreba za istraživanjem u okviru populacije studenata postoji radi sticanja uvida u njihove proekološke stavove što u nekim narednim koracima može da predstavlja jednu od smernica obrazovne politike.

Cilj rada. Cilj rada je bio utvrđivanje dostignutog nivoa proekoloških stavova budućih vaspitača. Upoređujući odgovore studenata treće i četvrte godine, osnovni zadatak odnosio se na utvrđivanje eventualne statistički značajne razlike u ukupnom nivou proekoloških stavova, kao i u okviru različitih domena ekološkog pogleda na svet.

Metoda, tehnika i uzorak. Primenom deskriptivne metode, tehnikom skaliranja, uz upotrebu t-testa za nezavisne uzorke, analizirani su stavovi 82 studenta Učiteljskog fakulteta iz Beograda. Uzorak ispitanika činio je po 41 student sa III, kao i sa IV godine, na smeru za obrazovanje vaspitača sa Učiteljskog fakulteta u Beogradu.

Instrument i obrada podataka. Različiti pristupi i načini istraživanja stavova i uverenja o životnoj sredini, kao i razvoj i analiza pogodnih instrumenata, privlače pažnju velikog broja istraživača. New Ecological Paradigm scale—skala nove ekološke paradigme (NEP) predstavlja instrument u vidu petostepene skale Likertovog tipa procene. Sastoji se od 15 tvrdnji o kojima ispitanici izražavaju svoj stepen slaganja, ili neslaganja. Teorijski okviri za primenjenu NEP skalu nalaze se u idejama R. Karson i kasnijim istraživanjima R. Danlop i saradnika (Carson, 1962; Dunlap et al., 2000). Korišćena je za utvrđivanje stavova, uverenja, vrednosti i pogleda na životnu sredinu. Primenjivana je u Sjedinjenim Američkim Državama, Kanadi, Švedskoj, baltičkim državama, Turskoj, Japanu i mnogim drugim zemljama (Dunlap et al., 2000), dok je kod nas korišćena na uzorku studenata poljoprivrede, budućih donosilaca odluka u sferi agrobiznisa (Karapandžin, Rodić, 2016). NEP skala sadrži 15 stavki i to osam neparno numerisanih koje upućuju na proekološki pogled na svet i sedam parno numerisanih koje upućuju na neslaganje sa istim pogledom, a odnose se na pet domena ekološkog pogleda na svet: realnost granica rasta, antiantropocentrizam, osetljivost prirodne ravnoteže, izuzetnost ljudi, i mogućnost nastanka ekokrizi (Dunlap et al., 2000). U ovom radu korišćena je na naš jezik prevedena NEP skala, a dobijeni podaci obrađeni su statističkim paketom SPSS 22.

3. REZULTATI

Na osnovu dobijenih rezultata uočavamo da je prosečna vrednost za celu skalu kod svih ispitanika iznosila 3.17 (SD = 0.52). Pouzdanost cele NEP skale bila je 0.64 i kod tri njena domena *realnost granica rasta*, *antiantropocentrizam* i *azuzetnost-superiornost ljudi* pouzdanost mera bila je ispod navedene pouzdanosti te smo se u daljoj analizi fokusirali smo se na dva domena, a to su: *osetljivosti prirodne ravnoteže* i *mogućnost nastanka ekokrizi* kod kojih je alfa pouzdanost mere bila solidna (0.76 i 0.74). Rezultati t-testa za razmatrane varijable prikazani su u tabeli 1.

Tabela 1 – Proekološki stavovi u odnosu na godinu studija

Varijabla	Godina studija	M / SD / N	t	df	p
Ukupan proekološki stav	III IV	3.38 / 0.34 / 41 2.98 / 0.59 / 41	3.722	80	0.000
Proekološki stav u domenu osetljivosti prirodne ravnoteže	III IV	3.86 / 0.61 / 41 2.95 / 1.18 / 41	4.404	80	0.000
Proekološki stav u domenu mogućnosti nastanka ekokrizi	III IV	4.04 / 0.58 / 41 2.99 / 1.27 / 41	4.825	80	0.000

Dobijeni rezultati ukazuju da: a) gledano u celosti, postoji blaga tendencija približavanja stavova budućih vaspitača ka stavovima koji podržavaju novu ekološku paradigmu, jer je prosečna vrednost njihovog proekološkog stava bila 3.17 (korišćena je petostepena skala 1–5); b) gledano u odnosu na godinu studija, utvrđena je statistički značajna razlika u prosečnoj vrednosti proekološkog stava sa manjom vrednosti kod studenata četvrte godine; v) kod studenata četvrte godine utvrđena je statistički značajno manja prosečna vrednost proekoloških stavova u domenima Osetljivost prirodne ravnoteže i Mogućnosti nastanka ekokrizi.

4. DISKUSIJA

Prosečna vrednost ekološke svesti studenata merena NEP skalom od 3.17 pokazuje blagu tendenciju ka podržavanju nove ekološke paradigme. U sličnom istraživanju, korišćenjem istog instrumenta, kod uzorka studenata Poljoprivrednog fakulteta dobijena je nešto viša vrednost–3.47. (Karapandžin, Rodić, 2016). Veoma sličan instrument (SNEP skala sa 18 tvrdnji) korišćen je na uzorku gimnazijalaca i utvrđena je statistički značajna razlika između učenika i učenica. Učenice su bile iskazale pozitivniji stav prema opštim ekološkim temama u odnosu na učenike (Dolenec, Pejnović, 2014).

U našem istraživanju je uočena i niža prosečna vrednost proekološkog stava kod studenata četvrte godine, kako u pogledu svih 15 stavki NEP skale, tako i stavki koje su se odnosile na domene *osetljivost prirodne ravnoteže* i *moćnosti nastanka ekokriza*.

Budući vaspitači uče kako da planiraju i organizuju aktivnosti u kojima deca konstruišu razumevanje kompleksnosti funkcionisanja prirode, razvijaju navike štedljivog korišćenja prirodnih resursa i kojima se podstiče razvoj osećanja poštovanja, poverenja i zadovoljstva prema svetu koji nas okružuje. U analizi programa fakulteta koji se bave obrazovanjem učitelja u našoj zemlji naglašava se potreba za intenzivnijim integrisanjem tema i ciljeva iz oblasti održivog razvoja u studijske programe, kako bi se učinio značajan iskorak u pripremi studenata da efikasno odgovore na nove izazove u cilju unapređivanja odnosa društva prema životnoj sredini (Veinović, 2014). Rezultati našeg istraživanja ukazuju da bi u tom unapređivanju trebalo da se vodi računa o formiranju realnih uverenja u obim aktivnosti ljudi koje doprinose ugrožavanju prirode, kao i stepen sposobnosti prirode za samoodržanjem. Budući vaspitači bi trebalo posebno da obrate pažnju na mesto i ulogu igre u izgradnji pravilnih ekoloških stavova deteta (Bogosavljević–Šijakov, Cvjetićanin, 2012).

5. ZAKLJUČAK

Iako se kod budućih vaspitača zapaža blaga tendencija ka podržavanju stavova nove ekološke paradigme, intenzivnije integrisanje tema iz oblasti održivog razvoja u same studijske programe sigurno da bi doprinelo daljoj pripremi studenata da decu usmeravaju ka izgradnji i unapređivanju odnosa prema životnoj sredini. Primenjena NEP skala zasniva se na samoproceni, pa je moguće da postoje ograničenja koja mogu da se odnose na iskrenost odgovaranja ispitanika, na povezanost njihovog stvarnog ponašanja i iskazanih stavova. Zbog toga bi u narednim istraživanjima bilo dobro da se ovakav način prikupljanja podataka kombinuje sa drugim načinom, kojim bi se ublažila eventualna ograničenja primenjenog postupka istraživanja. Pored toga, analizirani su odgovori studenata sa jedne od institucija koja se bavi obrazovanjem vaspitača, pa bi u narednim istraživanjima trebalo koristiti sveobuhvatniji uzorak ispitanika sa više takvih institucija. Na kraju možemo zaključiti da bi za profesiju vaspitača bilo opravdano da se osnovni elementi ekološkog vaspitanja još sveobuhvatnije ugrade u vaspitno–obrazovni kurikulum učiteljskih fakulteta kao jedno važno međupredmetno područje. Značaj obrazovanja za održivi razvoj je veoma bitan segmenta obrazovne politike na koji treba misliti prilikom pravljenja narednih smernica u formalnom obrazovanju vaspitača.

6. LITERATURA

- [1] Andevski, M. (2016). *Održivo ekološko obrazovanje–perspektiva za promenu kulture učenja*. Inovacije u nastavi, 4, 16-31.
- [2] Bogosavljević–Šijakov, M., Cvjetićanin, S. (2012). *Značaj metode igre u razvijanju pozitivnih ekoloških stavova dece*. Norma, 27(1), 67-80.
- [3] Carson, R. (1962). *Silent spring, fortieth anniversary edition* (2002). Boston, MA: Houghton Mifflin.
- [4] Dolenec, Z., Pejnović, J. (2014). *Čovjek i okoliš–stavovi srednjoškolskih učenika*. Educatio biologiae, 1, 63–68.
- [5] Dunlap, R., Van Liere, K., Mertig, A., Jones, R. (2000). *Measuring Endorsement of the New Ecological Paradigm: A Revised NEP Scale*. Journal of Social Issues, 56(3), 425–442.
- [6] Karapandžin, J., Rodić, V. (2016). *Ekološka svest studenata poljoprivrede Novosadskog univerziteta–testiranje razlika primenom NEP skale*. Zbornik Matice srpske za društvene nauke, 161(1), 53–65.
- [7] Kundačina, M., Visković, I. (2016). *Ekološke kompetencije kao nova kultura učenja*. Inovacije u nastavi, 4, 32–40.
- [8] Matković, A. (2013). Proekološki kriminal. *Pravni zapisi*, 4(2), 529-546.
- [9] Milfont, L., Wilson, J., Diniz, P. (2012). *Time perspective and environmental engagement: A meta-analysis*. International Journal of Psychology, 47(5), 325–334.
- [10] Petrović, M. (2012). *Zaštita životne sredine na lokalnom nivou–percepcija ključnih aktera*. Teme, 2, 525–544.
- [11] Veinović, Z. (2014). *Obrazovanje učitelja i održivi razvoj*. Zbornika radova sa međunarodnog naučnog skupa *Implementacija inovacija u obrazovanju i vaspitanju–izazovi i dileme* (Ur. J. Milinković, B. Trebješanin). str. 579-595. Beograd: Učiteljski fakultet.